

A electrificación da Illa de Ons

Por: Mateo Fontán Couto

O 24 de decembro de 1958 bendiciase nun local de Pontevedra (non especificado) as instalacións produtoras de enerxía destinadas á Illa de Ons. A idea era facelo na propia illa, mais o temporal que azoutaba a ría provocou desbotar esta opción. Na fotografía de Graña que *El Pueblo Gallego* publicou, e que tamén traemos a este artigo, obsérvase ao fatado de autoridades no acto de beizón do grupo electrógeno correspondente a Ons. Un grupo electrógeno composto por un motor a gasoil de 40 cabalos; un alternador de 20 KVA e un transformador de 30 cabalos. A maquina posuía un baño de aceite illante, amais dous cadros de mandos para o alternador e a rede de distribución, e as proteccións.

O proxecto era iniciativa do gobernador civil, Rafael Fernández Martínez, dentro do plan de electrificacións na provincia, un programa que nun principio non incluía á illa. A Junta Provincial de Electrificación fora creada por Decreto de 25 de xuño de 1954 coa finalidade de proporcionar enerxía eléctrica a entidades que non dispoñían dela. A súa función consistía na elaboración dun plan concreto de electrificación, cuxas actuacións proporíanselle ao Ministerio de Industria. Entre as competencias deste organismo público estaban a de emitir informes técnicos ou tramitar as peticións de materiais eléctricos. Constituían o gobernador civil como presidente e como vicepresidente o enxeñeiro xefe da Delegación de Industria. Os vogais permanentes eran o presidente da Deputación e os presidentes das cámaras agrarias, un representante das cámaras de comercio e de industria, accidentalmente, os alcaldes e os directores de empresas eléctricas.

Á altura do decembro de 1957 o proxecto para electrificar a Illa de Ons xa estaba rematado, fora presentado por Teodoro Grandín Limeses e roldaba as 500.000 pesetas, tal e como se reflicte na prensa da época. Xa en xullo de 1958 emítese a orde de comezo para as obras nos barrios de Pereiró, Canexol, Chan da Polvora, Curro, Caño, Laverco, Cocorno e Centulo; amais estas afectarían tamén á escola, á igrexa e ao faro.

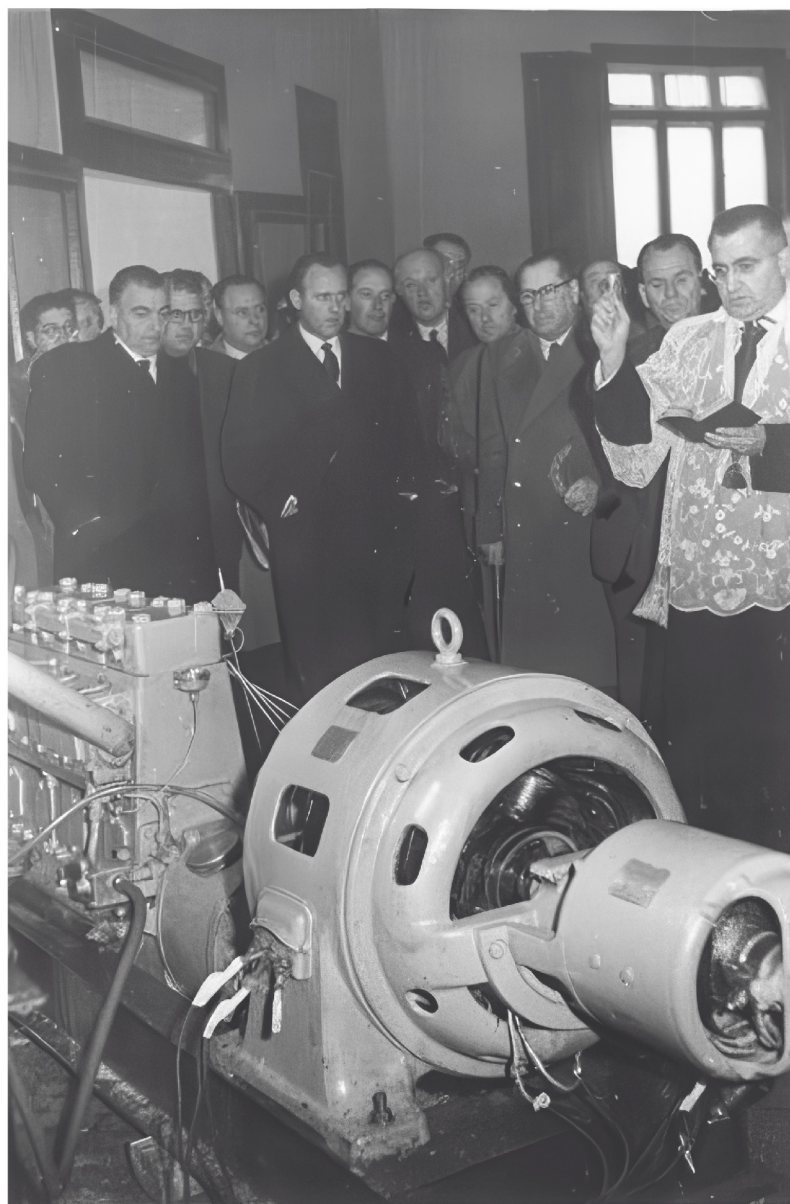
No Arquivo da Deputación Provincial de Pontevedra e mais no Arquivo Municipal de Bueu consérvase documentación relativa á electrificación da Illa de Ons. Trátase de unidades documentais compostas por proxectos, expedientes, xustificantes de pago, minutas, certificados, documentación administrativa e técnica enviada ao I.N.C. (Instituto Nacional de Colonización), planos, autorizacións, etc. Abrangue este corpus datos dende o ano 1958 até 1967.

Por mor da reclamación dunha factura realizada por Motores Pazó, pola reparación do campo electrógeno da Illa de Ons, a Subdelegación do Goberno instou ao I.N.C. a aclarar o asunto. Deste xeito coñecemos unha minuta, con timbre da Comisión Provincial de Servicios Técnicos de Pontevedra, enviada polo gobernador civil con data de 8 de xuño de 1967, e da que se desprenden os antecedentes solicitados da electrificación na illa.

Así, en marzo de 1959 a Junta Parroquial de la Isla de Ons realizou unha petición ao I.N.C. dunha subvención para electrificar Ons, a demanda foi concedida un 4 de decembro de 1961. A Obra Social del Movimiento levou a cabo os traballos coa intención de reintegrarse posteriormente, e até o alcance concedido, a subvención do I.N.C., cuxo primeiro prazo estivo composto por un importe líquido de 36.695,00 pesetas.

Presentación do grupo electrógeno. 1958. Foto: Graña?.
Fondos Gráficos do Servizo de Patrimonio Documental e Gráfico da Deputación de Pontevedra

Beizón do grupo electrógeno. 1958. Foto: Graña.
Fondos Gráficos do Servizo de Patrimonio Documental e Gráfico da
Deputación de Pontevedra

de Colonización adeuda a la Junta Parroquial de la Isla el segundo plazo de la subvención concedida en 4 de diciembre de 1961, por el importe íntegro de 38.250,00 pesetas.

Es cuanto me permite informar sobre el particular interesado».

O resto da documentación convida a corroborar o que este ditame relata. A meirande parte da que se conserva no Arquivo Municipal de Bueu focaliza a través dun nutrido número de misivas enviadas no 1965 neste asunto entre a Constructora de Motores Pazó, O Instituto Nacional de Colonización (Subdelegación de Ourense) e o Concello de Bueu; para simplificar, e polo que deducimos da devandita minuta, obsérvase que á altura de 1967 o problema aínda non estaba resolto.

Mais entre os papeis de índole administrativa e burocrática tamén topamos con outros que reflicten episodios dunha natureza máis «curiosa», para o que este tema reclámanos. Poderíamos sinalar, por exemplo, a inspección que na illa fixo a Sección Femenina e da que posuímos informe datado o 10 de abril de 1959, onde se indica que a pesar de que os colonos están moi contentos e agradecidos en xeral pola instalación existe certa desconformidade coa empresa encargada da mesma polo elevado do prezo do servizo e tamén polo limitado do tempo (de media hora a dúas horas) de luz. Á súa vez infórmase

Neste contexto, o Concello de Bueu, en calidade de Administrador da Illa, solicitara o 13 de novembro de 1963 da Obra Social del Movimiento a cifra de 10.000 pesetas (noutros documentos fálese exactamente de 10.009 ptas.) para a reparación do motor de enerxía eléctrica. A pesar de que nun primeiro momento a petición foi concedida finalmente as 10.000 pesetas «no le fueron libradas» ao Concello de Bueu, xa que ao parecer incumpriu un trámite previo administrativo de xustificación do seu abono. Isto deu lugar a unha trama que se enconou un tanto no tempo, tal e como demostra o vulto documental.

No 5º punto da minuta o gobernador civil escribe:

«Por último, al hacerme cargo de este Gobierno Civil, decidí disolver la Obra Social del Movimiento y librar, sin el trámite de previa justificación, todas las subvenciones concedidas, lo que se hizo con el ayuntamiento de Bueu, por el total importe del primer plazo de electrificación de la Isla de Ons, recibido del I.N.C. –según se indicó en el número 3º de este informe– que ascendía a 36. 695, 00 pesetas. Este abono se hizo en fecha 14 de junio de 1965.

De lo dicho se desprende que la cantidad de 10.000,00 pesetas que se le habían concedido al Ayuntamiento de Bueu en 13 de diciembre de 1963, no fueron libradas al mismo por no haber cubierto el trámite de justificación, si bien se le libró una mayor cantidad por las 36.695,00 pesetas, que constituía, por así decirlo, el total saldo de la cuenta para atenciones de electrificación en la Isla. Se ignora el destino que el Ayuntamiento haya dado a la citada cantidad».

No 6º e derradeiro punto do informe lemos:

«Por último, debo advertirle que según los datos de mi conocimiento el propio Instituto Nacional

que un «torrero» fixera gratis a instalación a dúas familias (das que se procura o nome no informe) polo que os técnicos negáronse a lles dar luz. Xunto a isto, facilitáanse os nomes dos que non poden pagar a instalación «por ser muy pobres» e tamén aqueles que solicitan crédito.

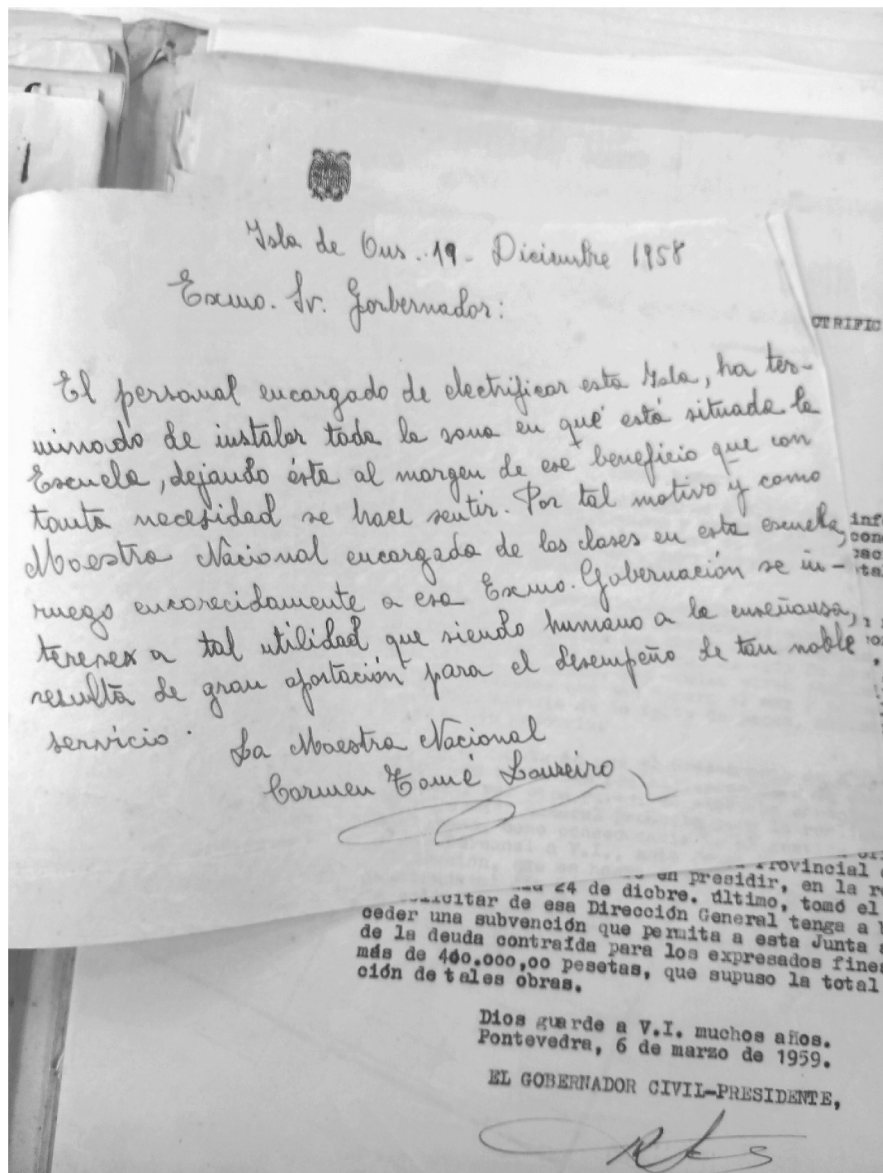
Aparece tamén unha carta manuscrita da Mestra Nacional encargada das clases na illa, Carmen Tomé Loureiro. Nela quéixase do persoal encargado da electrificación na zona, pois terminando o traballo deixaron á marxe o edificio da escola, co negativo que levaría consigo tal decisión. A carta obtivo resposta positiva para a mestra preocupada.

No tocante a aspectos máis técnicos, e entre os moitos datos manexados, poderíamos indicar que para xaneiro de 1959 o presuposto de toda a rede de baixa tensión necesario para a electrificación de Ons estimábase en 25.809,03 pesetas. Entre as empresas que realizaron os diferentes traballos necesarios xa citamos anteriormente a Teodoro Grandín Limeses, encargado, amais da rede de baixa tensión, da instalación eléctrica da caseta do grupo electrógeno, as tomas de terra regulamentarias, e outras accións; sabemos que os emblemáticos Talleres Pazó de Pontevedra realizaron a instalación do grupo electrógeno composto de motor modelo «Delfín PM4B» de 4 cilindros e 40 cabalos co seu equipo de alimentación de combustible, o zócalo para a fixación do grupo e o dispositivo de axuste entre o motor e o alternador. A estes podemos sumar outros nomes comerciais como Lámpara «Metal» La novia del Sol; Maderas Santiago Pardo Caldelas, responsable da feitura dos postes ou a CAMPSA, encargada do subministro semanal de 300 litros de gasoil que o grupo electrógeno necesitaba na altura do maio daquel 1959.

No variado da papelada sacamos datos sobre os xornais dos albaneis, carpinteiros, canteiros... así como dos materiais empregados no proxecto, tendo no fio de cobre un reiterado protagonista.

O 6 de marzo de 1959 o Gobernador Civil escribe ao Director Xeral de Industria para lle informar do fin das obras que finalmente superarían as 400.000 pesetas de importe. Debido a isto aproveita para solicitar unha subvención: «habida cuenta que el presupuesto de dichas obras superó con mucho las posibilidades de esta junta». Porén, a documentación revela que para 1962 aínda se acometen actuacións na illa correspondentes ao plan de 1959.

Nunha rápida ollada cara á actualidade imos colectando noticias sobre a electrificación no arquipélago. En 2010 o Partido Popular instou a levar o cableado eléctrico submarino até Ons, nunha actuación que estaría englobada nas executadas para o Parque Nacional Illas Atlánticas. O B.O.E. chegaría a publicar a obra do cable submarino que iría de Portonovo até a metade do traxecto e uniríase con outro tendido dende a illa. No 2013 Ons seguiría sen luz eléctrica 14 horas ao día polo elevado custo do cable submarino, quedando o proxecto aprazado sen data futura de execución.

Carta de Carmen Tomé Loureiro. (Foto do autor).

Para 2019 xurdiu o denominado proxecto «*Tutatis near zero Emissions*» onde a Autoridade Portuaria de Vigo, xunto coa Xunta de Galicia, o Ministerio de Industria e a Unión Europea pretenden converter Cíes e Ons en illas autosuficientes en materia enerxética no prazo de 3 anos, en 4 fases e cun presuposto de dous millóns de euros. O subministro eléctrico chegaría mediante fontes fotovoltaicas e gas natural licuado, entre outros aspectos.

En setembro de 2024 o Cápmping de Ons adoptou un proxecto de autosuficiencia enerxética cunha subvención do IMEGA (dependente da Consellería de Economía e Industria) acadando un carácter máis ecosostible mediante a substitución da instalación existente de almacenamento eléctrico. Amais, recentemente entre O Curro e o campamento da Xunta retirouse tendido eléctrico aéreo, para mellora do servizo e a paisaxe. Tamén se valorou a instalación de paneis fotovoltaicos para cubrir as necesidades enerxéticas. Ao parecer, con enerxías renovables o arquipélago, que hoxe posúe servizo gratuito tan só 10 horas ao día, asumiría o 70% do consumo enerxético. Así mesmo, a empresa General Energy deseñou un grupo electrógeno para abastecer de enerxía ecolóxica a Illa de Ons, o proxecto pódese consultar abertamente na Internet.

Cos futuribles no horizonte, hoxe en día a illa sobrevive con 4 xeradores (dos cales un non funciona), alternándose dous con outro de menor tamaño. As candeas e as antigas lámpadas de carburo cederon o seu posto ás lanternas, que aínda se fan notar na ensombrecida illa.

Actuais xeradores eléctricos. (Fotos do autor).

FONTES

Arquivo Deputación de Pontevedra:

Xunta Provincial de Electrificación. *Expediente De Mellora De Electrificación Rural Na Illa De Ons*. (1959-1967). (Sinatura 2595/5).

Deputación de Pontevedra. *Expediente De Electrificación Da Illa De Ons No Concello De Bueu* (1959). (1959-1966). (Sinatura 2091/6).

Arquivo Municipal de Bueu:

Concello de Bueu. *Expediente De Obras De Electrificación Na Illa De Ons* (1965-1967). (1965-1967). (Sinatura 476/1).

Hemeroteca: *Atlántico*, *El Correo Gallego*, *EL Pueblo Gallego*, *Faro de Vigo*, *La Noche*, *La Voz de Galicia* e *Pontevedra Viva*.

Grupo Electrónico para generación de agua caliente sanitaria. [En liña], [consulta: 20/10/2024]. Dispoñible en https://issuu.com/genesalenergy/docs/es_-_cogeneracion

Onstopus, nº6, 2020 (2º xornal mes de xuño) e nº7, 2020 (3º xornal mes de xuño).